

Meditatie over het onderscheid tussen het avondmaal des Heeren en de Paapse mis Heid. Catechismus zondag 30

Vraag 80: Welk onderscheid is er tussen het Avondmaal des Heeren en de Paapse Mis?

Antwoord: *Het Avondmaal des Heeren betuigt ons, dat wij volkomen vergeving van alle zonden hebben door de enige offerande van Jezus Christus, die Hijzelf eenmaal aan het kruis volbracht heeft, en dat wij door de Heilige Geest Christus worden ingelijfd, die naar Zijne menselijke natuur niet op de aarde maar in de hemel is, ter rechterhand Gods Zijns Vaders, en daar van ons wil aangebeden zijn. Maar de Mis leert, dat de levenden en de doden niet door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, tenzij dat Christus nog dagelijks voor hen van de Mispriesters geofferd worde, en dat Christus lichamelijk onder de gestalte des broods en wijns is, en daarom ook daarin moet aangebeden worden; en alzo is de Mis in de grond anders niet, dan ene verloochening der enige offerande en des lijdens van Jezus Christus, en ene vervloekte afgoderij.*

Gemeente !

Zondag 30 van de Heidelberger Catechismus vormt de afsluiting van de leer der Sacramenten en tegelijk de overgang naar de behandeling van de sleutelen van het hemelrijk. Op buitengewoon schone wijze is het wezen van de Avondmaalsviering uiteengezet. Wij merken hier op de gespierde taal van de reformatie én de warmte van de beleving van de gemeenschap met Christus. Leer en leven zijn hier nog één en niet twee. Dan komt plots in Zondag 30 het onderscheid aan de orde tussen het Avondmaal des Heeren en de Paapse Mis. Velen waarderen deze vraag en dit antwoord als een anachronisme, dat wil zeggen als een vraag, die in de Reformatie wel van belang was, maar die zijn actualiteit allang verloren heeft. Toch is deze waardering er volkomen naast. Want deze vraag is zeer actueel, zelfs benauwend actueel in onze Kerk en er buiten. In de Kerk door de opkomende liturgische beweging, buiten de Kerk door de onveranderde positie van Rome. Eerst dan maar over de liturgische beweging in onze Kerk. U vraagt: Wat is dat voor een beweging?

Om deze te doorgronden, moeten wij eerst ons helder voor ogen stellen het verschil tussen de Reformatie en Rome ten aanzien van Woord en Sacrament. De reformatie is ontstaan, toen de levende inhoud van het Woord Gods opnieuw werd ontdekt. Wij mogen niet zeggen dat de Bijbel er vóór de Reformatie niet was. Die was er wel, maar er lag — figuurlijk gesproken — duimendik stof op. De inhoud werd nagenoeg niet meer verstaan. Toen is de Heilige Geest gaan waaien en heeft dat stof van dwaalleer en misverstanden weggevaagd, zodat de Heilige Schrift weer doorzichtig werd en Gods stem weer werd gehoord in de rechtvaardiging van de goddeloze, zonder de werken der Wet. Het Evangelie werd weer wat het altijd geweest was, een bruisende levensstroom, waaruit de vermoeiden tot hun troost dronken. De kracht van de Reformatie was en is de profetische prediking. Dat was de kracht, van Rome niet. Rome's kracht lag en ligt nog in de sacramenten en in de kerkorganisatie. Dit is reeds op te merken bij het binnenwandelen van een Roomse Kerk. Wat ziet u, wanneer u door de hoofddeur binnenkomt? Wel een breed pad, leidend naar de preekstoel? Neen, naar het altaar! Waar staat de preekstoel? O, ergens aan de kant. Zo nu en dan staat de pastoor op de preekstoel, maar meestentijds verkeert hij bij het altaar. Daaruit blijkt dus, dat het altaar in de Roomse eredienst centraal is, het sacrament is centraal en de prediking is bijzaak. De reformatie brak daarmee. Niet het altaar met het sacrament, maar de prediking werd centraal gesteld. De prediking van het Woord Gods, van Wet en Evangelie, van de belofte van het Evangelie, van de vaderlijke gunst Gods in Christus door de Heilige Geest. Deze prediking sloeg in. De bodem was bereid. Er gebeurden wonderen en tekenen door het heilig Kind Jezus. Lees daartoe de geschriften van de Reformatoren en u zult geestelijke diepten aanvoelen en geestelijke bronnen zien opengaan, die ons ook nu in onze tijd — zo arm aan wezenlijke bediening van de Heilige Geest — kunnen laven en verkwikken.

Hadden de reformatoren dan geen plaats voor het sacrament? ja zeker! Het sacrament werd gewaardeerd als een zegel aan het Woord, als bevestiging van wat hoorbaar verkondigd werd en in de harten wortelen schoot. Het sacrament kwam in de tweede plaats. Het had een plaats, een wezenlijke plaats, maar een tweede plaats. Deze onderschikking van het sacrament aan het Woord kwam dan ook tot uitdrukking in de inrichting van de eredienst in de kerken, geboren uit de worsteling met Rome. Wat valt u op wanneer u een Hervormde Kerk binnen komt? Het eerst ziet u de preekstoel met de opengeslagen kanselbijbel. Het Woord en de prediking van het Woord is centraal, het is het hart en de zenuw van de kracht.

Maar gemeente dit alles is op vele plaatsen aan het veranderen. De liturgische beweging is ontwaakt en meent dat alles anders moet. Men vindt in deze beweging, dat de Woord-bediening veel te veel overbelast is en dat aan het sacrament een meer vaste en grote plaats moet worden ingeruimd. Dit vindt zijn uitdrukking in de kerkbouw. Vele van onze nieuwe kerken dragen daarvan het stempel. Wij beginnen maar weer zo'n kerk binnen te wandelen en zien voor ons een breed pad, dat uitloopt in de absis, dat is een halfcirkelvormig einde van het schip van de kerk. Deze absis bereikt u door enkele treden van een trapje, ligt dus op een verhoging. Wat ziet u het eerst wanneer u door het schip van de kerk naar de absis gaat? De preekstoel? Neen! Wat dan? De vaste Avondmaalstafel! Links daarvan tegen de muur ziet u de preekstoel en rechts de lessenaar en het doopvont. Wat kan de volgende stap zijn? Wel, dat de Avondmaalstafel, die nu nog tafel is, altaar wordt, doordat deze geheel wordt dicht gemaakt. En dan? Dan komt de dienaar meer achter de Avondmaalstafel — alias altaar — dan op de preekstoel. De lessenaar dient hem bij het lezen van de liturgie. Rest nog de additionele priesterwijding en het misgewaad (het koor is er in de meeste gevallen al) en wij hebben een eredienst, in vele opzichten op de Roomse gelijkend, al of niet met de leer van de trans-substantiatie

Ja zegt u, mag dit alles maar? Ja, dat is een moeilijke vraag. Zo ongeveer aan het einde van de laatste oorlog zijn er richtlijnen van de Synode verschenen voor de bouw van nieuwe en de herbouw van door de oorlog verwoeste kerken, die de mogelijkheid van de bouw van dit soort kerken openen. Let wel, niet de kerk in haar grondvlakken heeft dit beslist, maar de toenmaals regerende macht, die — door oorlogsomstandigheden — allerlei volmachten had (of nam?) en met de gevolgen waarvan wij steeds nog te maken hebben. Er is een stille revolutie in de eredienst gaande. Men spreekt hier en daar reeds van de heilige liturgie, waarbij geen woord meer gesproken behoeft te worden. Sommige diensten van het IKON doen u vragen: Is dit een uitzending van een Roomse dienst? De fundamenten van de Reformatie zijn in de crisis.

Was de reformatie een vergissing? Voor sommigen is dit geen vraag meer. Er is een vraag naar de additionele priesterwijding. Er zijn predikanten, die de geldigheid aan de bediening van de Sacramenten in twijfel trekken, zolang zij de apostolische opeenvolging in het opleggen van de handen van de bisschop missen. 'k Behoef hier de naam van Ds. Loos uit Hilversum en zijn geestverwanten maar te noemen om duidelijk te maken, wat ik bedoel. Onze Synode heeft gezegd: Deze priesterwijding is in strijd met de Kerkorde. Daarover mogen wij verheugd zijn. Maar wat in de synodale verklaring verder volgt is minder verblijdend. Immers na het nee volgt: in de oecumene moet deze zaak worden doorgesproken. Aan dat laatste klampt Ds. Loos zich vast. Waarom is het niet bij het nee gebleven? Nu maakt deze verklaring de indruk van een strijkage naar de ene en naar de andere zijde.

De verhouding van Woord en Sacrament is voor velen veranderd. Kende de reformatie de onderschikking van het Sacrament aan het Woord, voor sommigen is deze onderschikking nevenschikking geworden, d.w.z. Woord en Sacrament op hetzelfde vlak. Ook zijn er die de laatste etappe reeds bereikt hebben, dat wil zeggen: het Sacrament boven het Woord. Men zegt dan, dat de vleeswording des Woords zich in de Kerk als Lichaam des Heeren voortzet. Dit is puur Rooms.

Wanneer deze liturgische beweging zich vrij mag blijven ontwikkelen, gaan wij opnieuw de ballingschap van de Roomse Kerk binnen. Luther schreef eenmaal een mooi boekje over: De Babylonische gevangenschap van de Kerk onder Rome. Dan kunnen wij dit boekje wel gaan verbranden. Helaas is het nageslacht van de reformatie verbasterd en futloos geworden. Allerlei ketterij en dwaalleer is het protestantisme binnengedrongen. De onkunde en ontgeestelijking is ontstellend. De scherpe spitsen van het Evangelie, dat wel voor de mens, maar niet naar de mens is, zijn grotendeels afgevijsd. Wij denken aan de scherpe spits van de verkiezende God (leer der verkiezing), aan de scherpe spits van de verzoenende Christus (leer der verzoening), aan de scherpe spits van de wederbarende Heilige Geest (leer des geloofs en der wedergeboorte). Dit vervlakkings- en vervagingsproces heeft de ontkerstening zeer in de hand gewerkt, zoals omgekeerd de geest van de tijd de prediking veelszins heeft uitgehold. Nu staan de meest kostelijke goederen van de Reformatie op het spel. De leegheid, die ontstaan is, moet opgevuld worden. Men moet ergens van leven. Vandaar de vlucht in de liturgie, in het Sacrament. Vandaar allerlei nieuwe snuffjes, die op zichzelf misschien ongevaarlijk zijn, maar als symptoom van deze geest zeer gevaarlijk zijn. Immers niets staat op zichzelf; alles heeft met alles te maken.

Een ander symptoom van deze geest is, dat de preken als een harmonica in elkaar worden gedrukt en de liturgie als elastiek wordt uitgerekt. Het sacramentalisme zit in de lucht. Het is als een infectiebacil die zich snel verspreidt. Vele geesten komen openbaar. De belijdende Kerk in Duitsland, die vóór en in de oorlog zulk een klaar geluid liet horen, is momenteel voor ongeveer 60 % hoog-liturgisch geworden. Overgangen naar de Roomse Kerk, zelfs van predikanten, komen voor. In Engeland is de fel anti-roomse beweging na verloop van jaren ten dele rooms geworden en heeft — voor zo ver zij niet rooms werd — de Anglicaanse Kerk verder helpen verstenen. Er staan kolossale kerken, waarin de diensten meestal hoog-liturgisch zijn, maar de mensen gaan er aan voorbij.

Waar gaat onze Kerk heen? Steeds meerderen worden verontrust. Zij is begonnen met een krachtig herderlijk schrijven tegen de Roomse Kerk. En nu? Zal zij de consequentie, van dit schrijven ten aanzien van de overschatting van het Sacrament, van de vraag naar de additionele priesterwijding, van de inrichting van de eredienst durven trekken? Wordt de nood van de Kerk onder ons gepeild en gevoeld? Niemand mene dat andere kerken van deze vragen verschoond blijven. Ontstellend is de hang naar dit sacramentalisme. Men maakt vaak geen onderscheid meer tussen het teken en zegel en de betekende en de verzegelde zaak. Er is een verwaarlozing en uitschakeling van de persoon en het werk van de Heilige Geest gaande, die ontstelt. De levende religie des harten en het levend geloof dreigen verstikt te worden door de filosofie en het rationalisme. De hemelse leer van de reformatie is verdund, waardoor het sursum corda (het hart naar boven) van het Avondmaalsformulier niet meer tot zijn recht komt, waardoor de unie met Christus (daarover straks meer) dreigt verloren te gaan.

Welk geneesmiddel is hiervoor aanwijsbaar? De levende prediking van het Woord Gods! Elke reformatie is begonnen bij het Woord, niet bij het Sacrament. Daar (n.l. bij het Sacrament) is immer de deformatie, die ontstaat, wanneer het Woord niet meer verstaan wordt, tot openbaring gekomen. Werpt het Woord Gods in de Kerk en u zult wonderen zien! Maar dan zullen wij het Woord Gods hebben te verstaan in de bediening en de kracht van de Heilige Geest. En juist dat Woord hanteert de Heidelbergse Catechismus als een zwaard, ook tegen Rome. Daarvoor is Rome bang.

De Catechismus ziet drieërlei onderscheid tussen het Avondmaal des Heeren en de Paapse Mis. Het eerste gaat over de verzoening door Christus. Het tweede gaat over de gemeenschap met Christus. Het derde gaat over de hulde, die aan Christus gebracht moet worden.

Ten eerste dus over de Verzoening. Het Avondmaal des Heeren betuigt ons, dat wij volkomen vergeving van al onze zonden hebben door de enige offerande van Jezus Christus, die Hij zelf éénmaal aan het kruis volbracht heeft. Dat is klare taal. Niets in de mens, maar alles in Christus. Dat is Evangelie, de blijde boodschap voor iemand, die Christus gemaakt voor zichzelf, maar die zelf door de bewerking van de Heilige Geest pasklaar is gemaakt voor Christus. Een volkomen verlossing in een Ander. Afgesneden van eigen doen, willen en lopen, wordt hier de enige grond der zaligheid opengelegd. Het bloed van Jezus Christus, Gods Zoon, reinigt ons van alle zonden, ook van de zwaarste zonden. Om wat HIJ gedaan heeft, niet om wat WIJ gedaan hebben. Niet onze tranen en gebeden, niet onze trouw en werken, maar Zijn enige offerande.

Dit betuigt het Heilig Avondmaal. Ook het Avondmaal is dus een prediking een zichtbare prediking, die zonder de hoorbare prediking niet verstaan kan worden. Waar zinkt dat getuigenis van het Heilig Avondmaal in? Waar geloof is! Zonder het zaligmakend geloof is het onmogelijk deze verborgenheid te verstaan. Dan hebben wij alleen de tekenen, zonder Christus. Want het gebroken brood en de vergoten wijn wijzen ons naar de gekruisigde Christus. Het geloof geraakt dus in de oefening door de tekenen tot de gekruisigde Christus Zelf.

Wat leert de Mis? Dat de levenden en de doden niet door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, tenzij dat Christus nog dagelijks voor hen van de Mispriester geofferd worde. Hier wordt dus duidelijk dat Christus werk aan het Kruis niet voldoende wordt geacht. Er is een aanvulling nodig. Ook voor de doden is dit Offer niet voldoende. Christus' Offer moet nog dagelijks worden herhaald. Dat doet de priester bij de consecratie (de zegening) waarbij op een wondere verborgen wijze het brood en de wijn veranderen in het lichaam en bloed van Christus. Door deze handeling offert de Kerk Christus opnieuw op een onbloedige wijze. Dit offer heeft een verzoenende kracht voor de dagelijkse zonden. Dit geldt niet alleen de levenden, maar ook de doden (vandaar de zielemissen). Dit alles is in strijd met de Heilige Schrift, waar meermalen getuigd wordt dat Christus Zich éénmaal voor de zonden opgeofferd heeft in onderscheiding van de O.T. eredienst, waar de offers elke dag moesten herhaald worden. Lees en herlees Hebr. 9. van een herhaling van het Offer van Christus weet de Heilige Schrift niets, ja sterker, weerspreekt die geheel.

Dat is onder ons buiten kijf. Maar is de roomse zuurdesem in ons en buiten ons uitgezuiverd? Is het waar voor u, dat u geheel buiten uzelf zijt gezet en dat Christus de enige grond is geworden? Of hebt u ook altijd nog aanvullingen nodig? Aanvullingen in uw voornemens voor God te gaan leven, waarvan intussen niets terecht komt, omdat het vlees zich niet aan de Wet Gods onderwerpt, ja dat ook niet kan. Het scheermes van het Woord is nodig om aan de Wet te sterven en voor God te leven. Anderen zoeken hun aanvulling in hun gebeden, maar het tollenaarsgebed is dog nooit in hun hart geboren: O God, wees mij zondaar genadig! Weer anderen rusten in een „geloof" van eigen makelij, maar zijn nooit door het geloof met Christus verbonden. Zalig worden uit genade door het geloof is zulk een diepe verborgenheid, dat God Zelf ons door Zijn Geest moet verlichten, zullen wij dit geheim verstaan. Alle aanvullingen, van welke soort ook, zijn in de grond der zaak niets anders dan een verloochening van de enige offerande en het lijden van Christus en een vervloekte afgoderij! Dat wij het verstaan en het ter harte nemen!

Wat houdt de gemeenschap met Christus in? Dat wij door de Heilige Geest Christus worden ingelijfd, die nu naar Zijn menselijke natuur niet op de aarde; maar in de hemel is, ter rechterhand Gods, Zijns Vaders. Het Heilig Avondmaal betuigt deze inlijving. Is er een teken en zegel van. Dat is een diepe verborgenheid. De Heilige Doop is het teken en zegel van de inlijving eenmaal in het Lichaam van Christus, terwijl het Heilig Avondmaal deze inlijving telkens hernieuwt. Wanneer dus de tekenen en zegelen in het geloof worden ontvangen, wordt de band tussen Christus en ons nauwer aangehaald door de Heilige Geest. Wondere verborgenheid. Er lopen vanuit Christus twee lijnen. De eerste loopt regelrecht door Zijn Geest naar het hart van al de Zijnen, de tweede naar de tekenen. Waar nu het levende geloof is, daar wordt de levende Christus in de tekenen ontmoet. Het geloof is de verrekijker, waardoor het geheel verre, nabij komt. Welk een wondere eigenschappen heeft dit geloof! Immers door middel van dit geloof hebben wij gemeenschap met Christus, die ter rechterhand Gods is.

Wat leert Rome? Dat Christus is in de lichamelijke gestalte van brood en wijn. Rome kent alleen de tweede lijn, n.l. van Christus naar dé, tekenen. Van de eerste lijn heeft Rome bijna geen weet. Waar de geestelijke betrekking op de Heere Jezus Christus, die voor alle dingen nodig is, niet of niet grondig gekend wordt, wordt de eredienst, verzinnelijkt. Dat is eigenlijk Christus uit de hemel neerhalen en opsluiten in de tekenen van brood en, wijn. Rome respecteert niet de vrijmacht van de Heilige Geest in het uitdelen van Christus en al Zijn genadegaven, ook door het Sacrament. Kort samengevat kunnen wij het zo zeggen, dat het Heilig Avondmaal versterkt wat er is en niet werkt, wat er niet is. Met andere woorden: Het Heilig Avondmaal versterkt het geloof, dat de Heilige Geest reeds gewekt heeft. Deze hemelse leer is de doodssteek voor elke vorm van Sacramentalisme. Hoe geestelijker de verbondenheid met Christus is, hoe minder behoefte is aan allerlei uiterlijkheden. Dat wij voor de verzinnelijking van de eredienst oppassen! Rome blijft steken in het teken. Dat is erg! Hoe is het bij ons? Is daar bij u de verheffing van het hart tot Christus aan de rechterhand Gods? Hoeveel hebben aan de plicht genoeg, zonder geestelijke gemeenschap met Christus?

Christus wil van ons aanbeden worden, terwijl Hij is aan de rechterhand des Vaders. Wanneer u vraagt: Waar is Christus? Dan is het antwoord: Aan de rechterhand des Vaders. Christus is verhoogd. Daar bidt Hij vóór ons. Christus wil aanbeden worden. Dat is het heerlijkste werk. Dat is de zaligheid voor onze ziel. In de aanbidding buigen wij ons het diepst terneer. Met de aanbidding is verbonden de verwondering. Christus is de weg tot de Vader. In Hem is de toegang ontstoken en het geloof komt door Hem tot de Vader. U gevoelt hoe het sursum corda (het hart naar boven) hier levende realiteit is. Waar is Christus bij Rome? Op het altaar. Daar aanbidden zij Hem ook. Denk maar aan het knielen in de kerken van Rome. Wat vervult een Roomse met de diepste eerbied? Dat Christus lichamenlijk tegenwoordig is in de gestalte van brood en wijn. Vandaar al die eerbewijzen Vandaar al die processies door de straten met al die knielende mensen. Vandaar het fel gekant zijn van onze vaderen tegen de processies. Vandaar dat wij ook in Gouda hebben te waken tegen de verroomsing van het stadsbeeld. Nog niet zolang geleden zijn er optochten op Zondag gehouden, waarbij ook de geestelijkheid in het openbaar meewandelde. Rome maakt daarvan gebruik zo, dat haar geestelijkheid openbaar langs de straten gaat. Dit kan de eerste schrede zijn tot de openbare processie. Zover is het nog niet, zegt u. Gelukkig nog niet. Langzaam, maar zeker gaat dit proces door, zodat het geldt: In principiis obsta! In het begin: halt!

Aanbidding van Christus. Niet op de straat, niet op het altaar, maar ter rechterhand van God. Rome doet het verkeerd, zegt u. Dat is waar. Hebt u op de rechte wijze leren aanbidden? Wat is de vrucht van uw Avondmaalsviering? Wordt u te hartelijker aan Christus verbonden? Komt u er dichterbij? Of verder af? De Heere maakt het waar, dat Hij door de tekenen en zegelen onze harten spijst en laaft ten eeuwige leven. Tenslotte: het oordeel over de mis is niet mals. Hoor maar: In de grond der zaak is de Mis niet anders dan een verloochening van de enige offerande en van het lijden van Jezus Christus en een vervloekte afgoderij. Dat is scherp, maar niet te scherp! Christus offerande wordt verloochend. Zijn offerande, overvloedig genoegzaam tot de verzoening van de zonde van de gehele mensheid, wordt ontkend in de waarde en kracht, tenzij deze nog dagelijks herhaald worde.

Sommigen menen, dat de Catechismus, die niet polemiek is, hier uit de toon valt. Waarom is de Catechismus hier zo scherp? Omdat vraag en antwoord 80 een antwoord wil zijn op het concilie van Trent, waar de leer der reformatoren zeer veel malen vervloekt is. Zij, die menen, dat de Roomsens broeders en zusters zijn, mogen bedenken, dat de Roomse kerk de grondslagen van de Reformatie meer dan honderdmaal vervloekt heeft en nog vervloekt. Dit handhaaft Rome tot op vandaag. Onze vaders hebben de Mis meegemaakt. Zij wisten wat de Mis was en zij zijn ervan verlost. Brandt ditzelfde vuur nog in ons? Of zijn wij ingedut onder de zangen van Rome?

Het gaat hier niet om een anti-papistische hetze — die is onvruchtbaar, zowel in de Staat als in de Kerk — maar om de ere Gods! Wanneer ons de overstralende zekerheid drijft, dat het Borgwerk van Christus genoegzaam is, zal dit antwoord ook ons hart hebben en het heilig schelden van de Catechismus ons niet ergeren, maar prikkelen dit Evangelie uit te dragen.

G. Boer

Catechismusprediking gehouden op Zondag 24 Aug. n.m. 5 uur in de St. Janskerk te Gouda